

Lidt om Roskilde Snedkerlav.

Ved Laurits Pedersen.

Allerede i Middelalderen træffer man Smede-, Skrædder- og Skomagerlav, men Snedkernes Haandværk er her i Landet betydeligt yngre. Først 1554 stiftes Københavns Snedkerlav, og 1581 Helsingørs. Hvad Roskilde Snedkerlav angaar, kan oplyses, at dets ældste bevarede Lavsbog begynder 1611. Den indeholder ingen Oplysning om Lavets Stiftelse, men er ført indtil 1686.

Da Lavskommissionen af 1800 undersøgte Haandværkerlavene i Roskilde, bestod der ialt 5 Lav, nemlig Smedelavet, Skomagerlavet, Skrædderlavet, Snedkerlavet og Handskemager- og Buntmagerlavet. Sidstnævntes ældste Artikler var dateret 2—1—1670, for de andre Lavs Vedkommende forefandtes Lavsartikler fra Christian IV's Tid (1622—23). Snedkerlavet er som nævnt i hvert Fald en halv Snes Aar ældre. Skrædderlavet nævnes 1556, men Smedenes og Skomagernes Lav kan følges betydeligt længere tilbage. 1491 fik Smedene en Lavskraa, og for Skomagersvendene blev der udstedt Lavsartikler c. 1450, paa hvilket Tidspunkt Mestrene allerede havde et Skomagergilde.

I Snedkerlavets Arkiv findes nogle udaterede Artikler fra første Halvdel af det 17de Aarhundrede, og en kortere Redaktion af disse med Aarstallet 1623, men uden Dato. At Lavet allerede 1612 havde egne Lavsartikler, fremgaar af den bevarede Lavsbog. Det hedder her: »1612 — 2den Juledag haver Andriss Nielsøn Hatt svorid

denne Lavsskraa i Bisiddernis Nærverelse.« Samme Dag er Knud Svendsen »indgaaet Skraaen paany igen«. »Desligest Jens Hansen soer ogsaa Skraaen som vedbør.« »Haver ogsaa Jens Niels(øn) soerd Skraaen samme Dag.«

Allerede Aaret forud har Lavet dog sikkert haft sine Vedtægter i Orden; ved et Møde tredje Paaskedag 1611 kræves det af Brix Snedker, at han skal »gøre et af sine Mesterstykke, som er et »træsour«¹⁾, til St. Hansdag.... under en Fjerding Danst²⁾ Øl«. — Samme Dag blev to Lavsbrødre forligte »paa begge deris Kvinders Vegne«.

1613 ophævede Christian IV alle Landets Haandværkerlav, men Roskilde Snedkerlav synes, som følgende Notitser viser, ikke at have ladet sig anfægte heraf.

2den Juledag 1613 indskrives en Læredreng, som skal lære »baade med Høvlen og at skære«³⁾. 1617 og 1620 indskrives der ligeledes Læredrenge.

1615 meldte Niels Madsen fra Roskilde sig for at optages i Lavet, efterdi han havde gjort Lavsrettighed, »som di andre Lavsbrødre haver gjort før hannem, hvilket vi ikke kan fornægte hannem, efterdi han haver lært sit Haandværk ærligen. Men den Kvindfolk, som (han) haver trolovet sig med, vil vi ingenlunde tilstede i voris Lav inden videre Beskeden. Deslige bepligtede han sig, at samme Kvinde ikke heller (skal) komme i voris Lav, uden det sker med det gandtze) Lavs Bevilling.« »Til ydermere Vidnesbyrd maatte Niels Madsen tegne sit »sædvanlige Mærke« under denne Erklæring i Lavsbogen.

Kongelige Forordninger af 1621 og 1622 tillod atter Oprettelse af Haandværkerlav, og Roskilde Snedkerlavs Eksistens var fra nu af lovlig. Et Resultat af de ny Forordninger var Lavets Skraa af 1623, og det tyder paa en Opblomstring af Lavet, at dette 1635 har sit eget Lavshus.

Omtrent ved Aar 1600 indtræder der ved Haandværkssvendenes Vandringer en livlig Forbindelse mellem danske og tyske Lav, der yderligere fremmes under Trediveaarskrigen, da de tyske Haandværkssvende utvivlsomt fandt blidere Kaar i Danmark end i deres af Krigen

hærgede Hjemland. Denne Forbindelse medfører faglige Sammenslutninger mellem danske og tyske Lav, der viser sig ved, at de danske Lav — i hvert Fald i de større Byer — antager tysk Haandværksskik, den saakaldte »Zünfft«, og at tyske og danske zünfftige Lav virker sammen for Overholdelsen af de fælles Vedtægter, dels ved at forfølge Svende, som havde overtraadt de zünfftige Regler, og dels ved at udelukke de Lav, som ikke overholdt Vedtægterne, og forbyde de vandrende Svende at tage Arbejde, hvor de zünfftige Skikke ikke overholdtes.

De zünfftige Krav var i Korthed følgende:

Læredrengen skulde have Attest for at være Søn af ærlige Forældre og ægte født. Han skulde staa et vist Antal Aar i Lære hos en Mester, der var Medlem af et zünfftigt Lav. Naar han var udlært, aflagde han Svendeprov og fik sit Svendebrev af Lavet, ikke — som Christian IV ønskede det — af Borgmester og Raad. Han skulde derefter gennemgaa en Svendeindvielse, hos Snedkerne Behøvling, hvorefter han fik et Bevis for at være optaget i Svendenes Lav (»Gesellenschein«).

Ved Behøvlingen fungerede 4 Svende, som kaldtes Præst, Klokker og Faddere. Præsten forelæste en lang Tale, hvori det fremstilledes, hvilket elendigt Væsen den ubehøvlede Svend (der Kuhschwantz) var, hvorefter der gaves ham Belæring om Snedkerhaandværket og om Vandrigen. Til Ceremonien var knyttet en Art Daab (»das Waschen«) og en Behandling med dertil indrettet Snedkerværktøj af Træ, hvorved den nys udlærte fremstilledes som en ubehøvlet Træklods, der nu skulde omdannes til en smuk Søjle. I Talen, der gik under Navnet »Høvleprædiken«, blev hyppig indflettet grovkornede Vittigheder, og Behøvlingen udførtes ofte med en saadan Raahed, at den grænsede til Mishandling. Naar Lidelserne var overstaet, blev den udlærte kronet med en Krans, Kropigen overrakte ham en Kridtpibe pyntet med Sløjfer, og han fik Lov at drikke af Velkomsten, hvormed han var optaget i Svendelavet.

Lavene understøttede gensidigt de vandrende Svende. Naar disse kom til en fremmed By, søgte de til S v e n d e k r o e n, der var kendelig paa Lavsskiltet. Her blev de modtagne af Krofaderen, hvem de maatte give deres Værge i Forvaring, efterdi de var »Handværksbursche, som ingen Regiment er undergivent«. Derefter sendtes der Bud til Oldgesellen eller Skafferen, der først skulde undersøge, om den fremmede virkelig var zünftig, hvilket denne dokumenterede ved at aflevere den udenadlærte Formular for Lavets Hilsen (G r u s z). Derefter fulgte Oldgesellen den fremmede om til Mestrene for at høre om Arbejde. Denne Omgang kaldtes »Vallen« (af wallen = at vandre i Flok, smlgn. Valfart). Turen gik fra den ældste Mester til den yngste. Var en Mester udelukket, saa gik »Vallen« ham ganske forbi. Man brugte om den hernævnte Vandring ofte Udtrykket O m s k u n i n g (Umschauen) eller »O m s k i k n i n g«. Oldgesellen »omskuer« eller »omskikker« den fremmede Svend. Fik Svenden Arbejde, maatte han derefter paa Kroen give »S k æ n k« til Oldgesellen, i modsat Fald betalte denne Skænken.

Paa bestemte Tider samledes Lavet til Møder, ved hvilke der holdtes »O m f r a g« (»Umfrag«), hvilket vil sige, at man forhørte sig om, hvorvidt nogen havde overtraadt Lavets Vedtægter. Enhver var pligtig til at angive, hvad han vidste. De skyldige blev straffet med Bøder, og hvis de unddrog sig disse, blev de indskrevne i Lavets »sorte Bog« og »efterskrevne«, saa de ikke kunde faa Arbejde i noget andet zünftigt Lav, før de havde »gjort klar for sig«.

At de zünftige Skikke ogsaa vandt Indpas i Roskilde, ser man bl. a. af de førnævnte Lavsskraaer fra Christian IV's Tid. Smede- og Skomagersvendene har saaledes Ret til Frimandag og er først forpligtet til at møde paa deres Arbejde Tirsdag Morgen Kl. 5. Den samme Ret tilstaaes Hattemager- og Buntmagersvendene 1670. Skrædderne maa 1623, hvis de arbejder i hele Fjerding(aar), »efter

gammel Sædvane have halv Mandag fri og en heel Mandag hvert Fjerdingsaar«, hvorimod Snedkerne mærkeligt nok kun har 4 Frimandage om Aaret.

Den 13. Maj 1674 fik Roskilde Snedkere de nedenfor optrykte Artikler, af hvilke det ses, at man efter bedste Evne har indført tysk Lavsskik. Det ejendommelige ved disse Artikler er, at de øjensynlig er hjemmelavede og aabenbart efter Hukommelsen gengiver, hvad man mente, der hørte med til tysk Lavsskik. Hvor Hukommelsen svigter, hedder det derfor (§ 2 og § 11) baade om Krofaderen og om Skafferen »saa ved han vel selv«, hvad han skal gøre. Netop fordi disse Artikler ikke er ordret Oversættelse, men fri Gengivelse, meddeler de paa flere Punkter interessante Bidrag til Forstaaelse af de tyske Lavsartiklers Terminologi.

36 Artikler Imellem Mestere og Svenne udi Snedker Lauget i Roeskilde.

Vedtaget den 13de Maij 1674.

Wii borgemestere og raadmænd udi Roeskilde gjøre vitterligt, at eftersom sal: høylovlige ihukommelse Konning Christians den fierdes recess indeholder, at der med borgemestere og raads betenkende maatte forfattes nogle visse vilkaar imellem ethvert haandværks mestere og svenne; da er der efter høybemelte kongl: recessis til-ladelse og det lovlige snedkerlaugs indstendige begiering dennem blevet meddeelt efterskrivene articler, som imellem mesterne og svennene her i byen ere vedtaget at efterleves, og er som følger:

1. Skal Snedkersvennene have deres krofader, som skal have deres skildt og lade, hvorudj de skal have deres rettighed i forvaring.

2. Naar een fremmed svend kommer til byen enten fra et sted eller anden, da skal hand forføyse sig paa kroen og give krofaderen det til kende om hand haver lyst til at arbeide her i byen, saa ved krofaderen vel hvad hand skal gjøre imod hannem paa haandværkens vegne.

3. Naar kroefader skicker bud efter skafferen, om der er icke svenne, saa skal den yngste mester omskicke den fremmede svend, og ey maae tøve lenger borte end een time, bliver hand længere borte bøde 4 Sk. Og det skal skee førend klokken er fem eftermid(d)ag, at svenden skal omskickes ellers icke den dag.

4. Naar skafferen kommer paa kroen til den fremmed svend, da skal hand bede hannem være velkommen paa haandværks vægne, og spørge hvor hand sidst haver arbeidet, og hvad hands navn er, hvor /:og hvorlengde:/ hand haver lært, hvad hands læremester heed, og hvad mestere og svende hannem befalled haver, og hvad hands begiering er.

5. Saa skal skafferen forhøre den fremmede svend om arbeide, fra den yngste indtil den ældste mester. Bekommer hand arbeidt, saa skal den fremmede svend give 6 Sk., som skal straks fordrikes paa kroen, førend hand bliver bringet i sin mesters huus, og det inden klokken er syv eftermid(d)ag under 8 Sk. straf til di fattige.

6. Dersom den fremmed svend ey bekommer arbeide udi byen, og skal rejse til en anden bye, da skal den som hannem omskicker give hannem 6 Sk. til at reise med, og ønske hannem lykke paa sin reise. Og skal hannem de penge igien gives af svennenes lade, naar kroedag holdes.

7. Svennene skal have deres lade med tvende nøgler, den ene skal den mester som sider hos laden have, den anden skal skafferen beholde hos sig, og skal hver fierde uge skafferiet omlegges fra eet verksted til et andet.

8. Naar en fremmed svend haver arbeidet sinne fulde 14 dage og vil ey længere blive i den verksted, da skal hand strax om søndagen lade sig igien omskicke eller give en ugeløns straf.

9. Skal hver fierde uge skafferied gaae omkring fra een verksted til en anden, dersom der er svenne i byen, saa skal de sige de andre svenne til om løverdags aften at møde om søndagen, naar klokken er tolv, ved straf.

10. Naar svennene ere tilsammen komne paa kroen, da skal strax enhver fra sig legge spidtz og skarp gevehr⁴⁾, som kunde giøres nogen skade med, under 3 mk. straf, og skafferen det i forvaring have paa kroen, indtil alting er forrettet, og hver gaaer hjem til sin mesters huus, da samme gevehr dennem at igien gives, saafremt de ere beqvem dem at annamme.

11. Naar de ere komne paa kroen, saa veed skafferen vel selv hvad som fremmed svend skal tilbydes, og hannem skal foregives paa haandværks vegne.

12. Naar omfrage skal holdes, da skal de som ej ere behøvede udviises indtil omfregtet er holdet, og siden indfordris, om de haver noget at klage paa mestere og svenne. Dernest aflægge derres tiidepenge første gang 2 Sk. Siden hver kroedag 1 Sk: og deres 4 Sk. til øll. Tiidepengene skal forvares i laden og skrives hver 4de uge i bogen, hvor mange tiidepenge den dag blev tilgode: Deres 4 Sk. bliver strax fordrucken paa kroen, som skal ske i god forligelsemaal og ald skickelighed.

13. Skafferen skal være hver søndag paa kroen naar klokken er 12 og indtil Kl: er et, om der er fremmed svenne eller omstender⁵⁾ som vil omskickes.

14. Skal der være tvende smaa lader i den store lade, den ene til tiidepenge og skriverpenge, den anden til skildtpenge. Og skal der være en bog, som svennenes navne skal tegnes udj, og hvis som ellers kommer udi laden hver kroedag.

15. Dersom nogen svend reyser af byen og tager nøgelen med sig til laden, og ej leverer den fra sig til en anden svend, eller til kroefaderen, da skal hannem efterskrives, og dermed forholdes efter haandværks maneer.

16. Døsligeste om nogen svend reiser bort af byen og ej betaler hvad hand er skyldig til mesteren udi laugget eller kroefaderen, da maae hannem efterskrives.

17. Naar nogen svend siger sig at vil vandre, og bliver dog længer, at hand dermed kand forføre andre, bøde efter mestere og svennenis sigelse, den halve part til laugget og den anden halve part til de fattige.

18. Dersom nogen svend forfører en anden svend fra sin mester og til sig udi sin værksted, da derfor at straffes efter mestere og svennenis sigelse, den halve part til laugget, og den anden halve part til di fattige, og da at miste svenden igien.

19. Ingen svend maae blive af sin mesters huus længere om aftenen end til klokken er 9; bliver hand nogen natt ude, da at give for hver natt hand er af sin mesters huus 8 Sk.

20. Svennene skal have fire fri mandage om aaret, den første mandag fastelavn, den anden om St. Hansdagstiid, den 3die om Michelsdag, og den 4de nest efter Iuell. Dersom de gjøre fleere mandager, bøde for enhver mandag en mark danske; og dersom mesteren dølger med sin svend, da at bøde dobbelt.

21. Ingen svend maa understaa sig at tinge noget arbejde høyere end for 8 Sk. uden det er med hands mesters villie, hvis videre, da derfor at straffes efter mestere og svennenes sigelse.

22. Ingen svend maa foragte sin mesters mad og øll, som forsvarligt er, under mesters og svennenis sigelse.

23. Ingen svend maa fordre en anden for een degen⁶), den som fordrer bøde en rixdaler og den, der gaar med, en halv rixdaler.

24. Dersom nogen svend undsiger eller skielder nogen paa ærens vegne, da den som skielder og ej kand beviise, bøde ligesom forseelsen er efter mestere og svennenes sigelse.

25. Ingen svend maa bringe nogen letfærdig Quindfolk med sig udi deres sammenkomst. Hvo det gjør bøde for hvergang 24 Sk. til de fattige.

26. Naar nogen udi laugved ved døden afgaar, da svennene at følge samme liig til sidt leisted, findes nogen modtvillig og ey følger med mesteren samme tiid, bøde første gang 8 Sk.

27. Dersom nogen svend bliver ved sygdom nedlagt og hand ej kand raade sig selv i sin svaghed, da skal den

Yngste svend første natt vaage over ham, og dersom hand behøver det flere nætter, da en anden svend udi et andet værksted vaage en anden natt, indtil hand kand komme sig noget.

28. Naar nogen svend ved døden afgaaer og ej haver raad til at bekoste sig til jorden, da skal hannem hielpes af svennenes lade, saa vidt muligt kan være, og siden at søges, om hand haver nogen, der kunde giøre nogen vederlag igien at betale.

29. Dersom nogen svend ved døden afgaaer og haver noget over sin begravelse, da skal det beskrives og holdes hans fryndskab⁷⁾ til beste, og dennem tilskrives.

30. Dersom nogen svend kommer til byen og haver arbeidet hos fuskere eller ogsaa selv fusket haver, da at straffes efter mesteres og svennenes sigelse.

31. Naar nogen svend bliver straffet af mestere og svenne, og ej vil udgive den straf som dennem med rette tilkommer, og modtvillig bortrejser, da maa dennem efterskrives, og da siden at straffes efter mesteres og svennenes sigelse.

32. Naar svennene haver deres sammenkomst, da det at ske med god forligelsemaal og om nogen ved guds helige navn sværger, da at give til de fattige for hver gang 2 Sk.

33. Dersom nogen svend spilder meere øll en(d) hand kand bedecke med en haand, da at give i de fattiges bøsse 2 Sk.

34. Naar svennene haver deres fri mandag og de faaer i sinde at legge noget øll op, og nogen fanger klammeri an ved fri øll, da at give lige saa meget til straf igien, som de haver oplagt, og derforuden 1 mark til de fattige.

35. Saa skal her ogsaa være en fattiges bøsse udi svennenes lade at gjemme de fattiges penge udi, de arme til beste, som i laugget trænger dertil.

36. Der skal end ogsaa være en fortegnelse⁸⁾ paa kroen med alle mesternes navne paaskrevet, ordenlig, at svennene kand vide sig derefter at rette.

Alle disse forskrevne articler bør rigtig at holdes udi alle maader, dette til vidnisbyrd under vores stadtz sekret.

Actum Roeskilde den 13de May Anno 1674.

(L. S.)

Haagen Anders (en),
Stadtz skriver,
manu .propria.

At forestaaende afskrift nu saaledes af os rettet er ligelydende med originalen, som ved laugget haves, dette bevidnes herved af

Roeskilde, d. 5. Decbr. 1801

Kall. Aarestrup.

Jagning af Fuskere.

Lavskommissionen af 1800, der for Roskildes Vedkommende bestod af Doctor Kall og Købmand Aarestrup, modtog fra Snedkerlavet en Pro Memoria, hvori det bl. a. hedder:

»For nærværende Tid er Snedkerlavet meget fornærmet og fortrykket, dels af forskellige Snedkersvende her omkring (i) Roskilde Amt, som er ved kongelig Bevilling tilladt at maa ernære sig paa forskellige Steder, som vi ikke tror skulde strække sig længere end til den By, som de er boendis i, dels og ere vi trykt af saa mange Fuskere, som ere utallige, der opholder sig paa Landet, som ere os til stor Fornærmelse udi vor Næring, og sker det endelig, at vi ville jage saadanne, da er det saa store Bekostninger derpaa, at vi maa give langt mere ud, end vi kan faa af saadan en, ja mangan Gang slet intet, saa er det, at vi tror og ønsker, at dette kunde forebygges ved Øvrighedens Aarvaagenhed (med) at fordrive saadanne Fuskere, som ere Købstadmanden til stor Fornærmelse, der sidder for store Skatter og Udgifter, da derimod saadanne giver lidet og de fleste slet intet.«

Den her omtalte Skik »at jage« Fuskernes omtales ogsaa i en Skrivelse fra Skrædderlavet til samme Kommis-

sion. Skrædderne ønsker ligeledes, at »den saakaldte J a g n i n g maatte blive afskaffet, da man sjælden eller aldrig har truffen nogen, da det er dem altid bevidst i Forvejen«; derimod ønsker man »at have Frihed at lade dem kalde for Retten for at blive straffet efter Forordningen saasom Fruentimmer, Svende eller Militære, som hensætter sig uden dertil at have erholdt Tilladelse«.

Noter:

- 1) Træsour = et Skab paa Bordfod med Smaarum og Skuffer.
- 2) Danst Øl = Dansk Øl.
- 3) »Bildhuggerne« stod i Snedkerlavet. At lære »baade med Høvlen og at skære« vil sige at lære baade som Snedker og Billedskærer.
- 4) Gevehr = Væрге
- 5) »Umstænder« kaldes en Svend, som søger fra en Mester til en anden indenfor samme By eller Lav. En Umstænder kaldes ogsaa »staaende« Svend i Modsætning til en »fremmed« eller »rejsende«.
- 6) Degen = Kaarde.
- 7) Fryndskab = Frændskab, Slægtninge.
- 8) Paa Kroen fandtes i Reglen en »Valtavle« med Mestrenes Navne i Orden fra den ældste til den yngste, hvilken Orden skulde følges ved Omskikningen. Det maa vistnok antages at være en Skrivefejl, naar der i § 5 (S. 105) staar »fra den yngste indtil den ældste«.

Kilder: Dok. vedr. de ved Reskr. 15—8—1800 ang. Haandværkerlavene nedsatte Komm. f. Sjæll. Stift. Rosk. Snedkeres Lavsbog 1611—86. Blandede Akter vedrørende Rosk. Snedkerlav. (Landsark. i Sjæll.)
